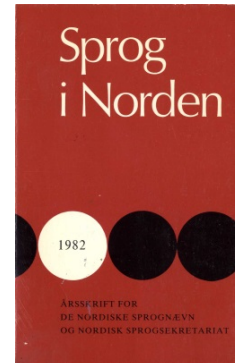

Sprog i Norden

Titel: Idéer och motiveringar i nordisk språkplanering under de senaste hundra åren
Forfatter: Bengt Loman
Kilde: Sprog i Norden, 1982, s. 45-76
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Dansk Sprognævn

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Idéer och motiveringar i nordisk språkplanering under de senaste hundra åren

Av Bengt Loman

opå tryckt
et andet sted,
se s. 103
stk. 1 Breda

Som titel på min rapport har jag behållit den formulering som arrangörerna till denna konferens gett mig. Jag gör det i medvetande om att jag kraftigt överskrider den anvisade tidsramen. Orsakerna är följande.

Perioden 1880–1980 synes ämnesmässigt inte utgöra någon särskilt klart avgränsad helhet. Enligt min uppfattning går en gräns snarare efter unionsupplösningen 1905, vilken mer än händelserna 1864 markerar sammanbrottet för det tidiga 1800-talets drömmar om en tilltagande språklig och kulturell gemenskap i Norden. Dessa tankar återuppväcks sedan på allvar först under 1930-talet, medan den mellanliggande perioden kan betraktas som en parentes. Att börja framställningen med 30-talet skulle emellertid ha gett ett alltför snävt perspektiv på dagens strävanden. Enligt min uppfattning finns det åtskilliga paralleller mellan utvecklingen 1840–1900 och 1930–1980, vilka jag dock inte ämnar närmare utveckla i denna rapport, som huvudsakligen är av refererande natur.

Ytterligare ett par preciseringar kan vara på sin plats. Nordisk språkplanering är en benämning som lämpligt passar in på vår tids välorganiserade nordiska samarbete på språkvårdens område. Däremot är det tveksamt om uttrycket kan användas på tal om de mera individuella och på det hela taget oorganiserade insatser som gjordes under 1800-talet. Å andra sidan var kanske idéerna och motiveringarna mer uttalade på den tiden. Dessutom lever detta idégodts vidare och påverkar dagens arbete. En del av dagens problem och svårigheter kan rent av föras tillbaka till detta historiska arv – eller får i varje fall ett slags förklaring där.

* samma sak som planering eller språkplanering = (Använd) på andra sidan af SPTG & det är betydligt välorganiserat.

Slutligen ber jag om överseende för att jag i detta sammanhang tolkat nordiskt som liktydigt med skandinaviskt. Men det viktigaste arbetet på detta område har ju faktiskt avsett att föra just danskan, norskan och svenskan närmare varandra – eller alternativt se till att de hålls tillräckligt isär. De övriga nordiska länderna har beaktats endast mera perifert i denna språkplanering. Indirekt har dock isländskan i olika sammanhang – och särskilt under 1800-talets senare hälft – uppfattats som en språklig kraftkälla, en vägvisare tillbaks till de nordiska folkens gemensamma – och rena – forntida språkarv. Denna idealistiska norröna underströmning har emellertid sällan uppfattats som ett självändamål utan snarare som ett medel för uppnåendet av mer omedelbara materiella fördelar – ett politiskt och ekonomiskt starkt och självständigt Norden.

1. Förslag om ett nordiskt samarbete i praktiska språkfrågor kom tidigast från Danmark. Berömda är Sneedorffs ord 1761 om att man borde försöka förena danska och svenska språken. Till att börja med kunde danska och svenska språkforskare hjälpas åt med att utarbeta en förteckning över de ord och andra egenheter som skiljer språken; sedan kunde de också föreslå hur man bäst skulle utnyttja det gemensamma överflödet (Skautrup 1953, s. 159). Sneedorffs tanke hölls levande och utvecklades närmare under de följande årtiondena. Som Edvard Stang påpekat (1936, s. 59) var grundsynen kosmopolitisk. Man beklagade frånvaron av ett världsspråk, men ansåg att man åtminstone borde arbeta på att söka skapa större språkgemenskaper, framför allt med tanke på det kulturella och vetenskapliga utbytet. Ur denna synpunkt kunde svenskan och danskan betraktas som två dialekter, vilka genom en skriftreform kunde bringas in under en gemensam norm. Förslagen mottogs dock inte utan kritik. Sjuttonhundratalets internationella och kosmopolitiska ideal började ersättas av en ny nationalism, vilket bl.a. kommer till uttryck i Molbechs varningar mot en språkpolitik som kunde leda till att Danmark förlorade sin nationella självständighet.

Större praktisk betydelse fick Rasmus Rasks försök att skapa en rationell dansk ortografi på språkvetenskaplig grund (1826), vilken genom sin anknytning till uttalet syntes öppna möjligheter

för en fortsatt revidering av danskt och svenskt skriftspråk i samnordisk riktning. En som tidigt insåg dessa möjligheter var N.M. Petersen, hos vilken den samnordiska tanken fick ännu större dimensioner. Medan Rask endast velat ändra det ortografiska beteckningssättet, såg N.M. Petersen ett gemensamt nordiskt skriftspråk som ett mål värt att arbeta för. Drivkrafterna var främst politiska och utgick från den politiska skandinavismens tankevärld. Danmark och den danska kulturen hotades att upplukas av en tysk expansion. Denna kunde hejdas blott om Norden stod enigt. En språklig gemenskap var klart en förutsättning för denna politiska enighet. N.M. Petersen utvecklar på detta sätt den idealistiska nationalismens tankar om ett folk – ett språk – en nation.

Ett särskilt inflytande på språksynen fick Petersens skrift "Den nordiske oldtids betydning for nutiden" (1844–45), där det gemensamma forntida kulturarvet frammanas som en inspiration till enighet mellan Nordens för tillfället så splittrade tre länder. Det är för övrigt anmärkningsvärt att Petersen nu talar om de *tre* språken – norskan har vid denna tid börjat avteckna sig som en likaberättigad part i den nordiska språkgemenskapen. Enligt Petersen vore uppgiften först och främst att införa en enhetlig nordisk skrift, dvs. ortografi. Härigenom skulle språken åtminstone ytligt sett närma sig så mycket till varandra att böcker på alla tre språken "nästen uden anstød" kunde läsas i alla tre rikena. Alla skrifter skulle därigenom bli tillgängliga för alla. Men detta skulle med tiden leda till en fortsatt utjämning. Olika böjningsändelser kunde till en början, utan förfång för förståelsen, användas jämsides i det nya systemet, "indtil de endnu mere falde sammen". Men framför allt tänkte sig Petersen en snabb utveckling på ordförrådets område. Ord skulle omärkligt gå över från det ena språket till det andra, tills det uppstod en rikedom på ord och nyanser, vilka alla hade hemortsrätt i vart och ett av rikena – eftersom de alla hade sitt hem i Norden. Denna utveckling kunde även förstärkas och påskyndas genom vissa rent praktiska åtgärder. Man borde omedelbart stoppa översättandet av böcker mellan de nordiska språken. Framför allt borde man införa grannspråksundervisning i de nordiska skolorna. Målet var högt ställt: "alle tre sprog maa være omtrent lige godt bekendt i alle tre

riger". Men även det fornnordiska språket borde beaktas, vilket Petersen närmare motiverade i uppsatsen "Det oldnordiske sprog som undervisningsgenstand i de lærde skoler" (1845). Han vill här ge studiet av den nordiska forntidens språk och kultur en plats vid sidan av det klassiska antikstudiet. Syftet är främst att hos den studerande ungdomen, i dess känsligaste och mottagligaste ålder, väcka ett slags nordisk "identitet". Eleven skall just då "indvies i det bedste, som Norden har at opvise", och får inte glömma att han är nordbo. Redan för Petersen framstår studiet av de nordiska fornspråken också som ett medel för det splittrade Norden att återfå sin språkliga enhet. Tanken är väl att man på denna väg skulle finna och återuppliva det gemensamma nordiska språkarvet.

Liknande tankegångar möter man i det föredrag som f.d. skolmannen Carl Jonas Love Almqvist i februari 1846 höll i Skandinaviska sällskapet i Köpenhamn, "Om Skandinavismens Utförbarhet". Som framgår redan av rubriken försöker Almqvist här ta hänsyn till realiteter, och hans program innehåller också flera rent konkreta förslag om mål och medel. Även Almqvist betonar de möjligheter skolan har att hos ungdomen inpränta känslan för Skandinavien som ett geografiskt begrepp. Den historiska enheten kan framhåvas genom läroböcker som tonar ner den dynastiska nationalismen till fördel för beskrivningar av det nordiska folkets fredliga utveckling. Den språkliga enheten kan stärkas genom att man behandlar de skandinaviska språken som dialekter eller brytningar av ett enda "huvudidiom" – med isländskan som grund. Almqvist tror inte att det längre är möjligt att sammansmälta danskt och svenskt skriftspråk till en enhet. Desto större förhoppningar fäster han vid skolans möjligheter att sprida kunskap om de nordiska grannspråken. Dessa borde bli särskilda läroämnen i alla skolor över hela Skandinavien.

Almqvists språkliga skandinavism ingick som en del i ett större politiskt program. I själva verket föreslår han i sitt föredrag en lång rad politiska och sociala åtgärder – från införandet av ett gemensamt mynts-system och till gemensam tullunion, lagstiftning samt anfalls- och försvarsförbund med gemensamma övningsläger! Han ivrar också för ett livligt utbyte av lärare och studenter mellan de nordiska universiteten; även om han förkastar Grundt-

vigs tanke om ett gemensamt nordiskt universitet.

De tankar om ett utvecklande av gransspråksstudier, som framkommer i bl.a. Petersens och Almqvists skrifter, ledde snabbt till konkreta åtgärder. Under 1850- och 60-talet inrättades de första professurerna i nordiska språk (med tonvikt på fornnordisk filologi och dialektologi): i Köpenhamn 1854. Uppsala 1859, Kristiania 1864. Samtidigt infördes också de nordiska gransspråken som läroämnen i de nordiska skolorna. Den svenska skolstadgan 1856 föreskrev läsestycken på danska och norska; undervisningsplanen för Norges högre skolor 1858 nämner läsestycken på svenska och danska; 1871 infördes svenska i danska skolor. Dessutom upptogs det nordiska fornspråket i undervisningen. "Oldnorsk" infördes 1869 i norska skolor, och "oldnordisk" 1871 i danska. I Sverige hade man samtidigt en viss försöksverksamhet med fornisländska; detta ämnesmoment fick dock här aldrig samma ställning som i grannländerna, trots att den unge tidningsmannen August Strindberg 1872 varmt talade för att isländskan skulle få ta latinets plats i den svenska skolans undervisning (se t.ex. Mjöberg 1968, s. 22 ff.).

Den språkligt och litterärt inriktade skandinavismen överlevde de politiska idéernas sammanbrott 1864. Det är en allmän uppfattning att intresset för grannländernas språk och diktning kanske aldrig varit så utbrett och äkta som under årtiondena fram till sekelskiftet 1900. En starkt bidragande orsak var naturligtvis den beundran och hänförelse som den nordiska litteraturen väckte även tvärs över språkgränserna. Även skolundervisningen påverkades av denna våg. Däremot togs inte några nya initiativ till ett nytt närmande mellan språken, om man bortser från rättstavningsmötet i Stockholm 1869 (se Ståhle 1970). Det är t.ex. betecknande att ett konkret förslag av den danske politikern Lucianus Kofod (1866) om ökad lexikalisk överensstämmelse mellan svenskan och dansk-norskan inte ens i hemlandet väckte något större intresse (Galberg Jacobsen 1973, s. 32).

Passiviteten i fråga om samnordisk språkplanering mot 1800-talets slut kan tolkas som ett slags resignation. Uppgiften hade visat sig svårare än man optimistiskt räknat med vid århundradets början. Då hade man ännu inte gripit sig an med de konkreta problemen utan dröjde ännu kvar i en mer ideologisk teori-

bildning. Då var även de politiska förutsättningarna andra än de sedan blev efter 1864. Kanske var det sedan framför allt hänsyn till Norges vilja att gå sin egen väg som väckte en insikt om att en samnordisk språkplanering inte kunde bli aktuell i rådande läge.

Under tidigt 1800-tal hade språkskandinavismen ett starkt fäste även i Norge. Visserligen började en norsk nationalitetskänsla utvecklas snart efter lösgörandet från Danmark, men denna synes till en början mer ha varit riktad mot den nya unionspartnern Sverige. Det danska språket behöll sin ställning inom bildade, tongivande kretsar i Norge. I sak betydde det föga att man började övergå till att kalla denna danska på norskt substrat för "norska". Snarare låg häri en fara för att det norska folkmålet skulle få behålla sin undanskymda plats som ett obildat talspråk i lokala varianter. Det fanns också krafter i Norge som anknöt till den danska skandinavismens arbete för ett samnordiskt språk. Rasks idéer om en rättstavningsreform utvecklades på norsk grund av Ludv. Kr. Daa (1838), som tänkte sig att redan en yttre likhet skulle ge de nordiska skriftspråken starkare motståndskraft och större användbarhet (Stang 1936, s. 60 f.). Större betydelse för framtiden fick K. Knudsens språkprogram. Knudsen var den förste norrman som i en helhetssyn lyckades förena språkskandinavismen med ett förnorskningsprogram. Enligt Knudsen (1866) var det otänkbart att någon av de tre nordiska folken numera skulle vilja påtvinga ett annat sitt språk – lika otänkbart som att ett av folken frivilligt skulle vilja uppge sitt eget språk. Däremot kunde Knudsen tänka sig en gradvis tillnärmning, något som han för övrigt redan ansåg pågå. Grunden för detta skulle enligt hans mening vara en språkutveckling på folklig grund. Denna skulle framför allt rikta sig mot det främmande gods som under tidernas lopp strömmat in över de nordiska språken och splittrat den nordiska enheten. Dessa främmande ord borde nu drivas ut, ett efter ett. Ett praktiskt hjälpmedel för att finna goda nordiska ersättningsord gav Knudsen senare med sin ordbok "Unorsk og norsk, eller fremmedords avløsning" (1881). Här vore även ett nordiskt samarbete på sin plats, så att man var på sitt håll i sina nationella språksträvanden höll ett öga på broderfolken "og i tilfælle av valgfrihed foretrækker det, som fører til enhed". Av hänsyn till denna skandinaviska enhet borde t.ex. ett ord som är

brukligt i två av länderna även införas och föredras i det tredje landet. Knudsen var alltså öppen för den samnordiska tanken, vilket i inte ringa mån förklarar hans negativa inställning till landsmålsrörelsen.

Ivar Aasens "Norsk grammatik" betecknar det första kraftiga brottet mot den samnordiska tanke som hållits levande och funnit sina förespråkare under ett århundrade. Särskilt är företalet till den omarbetade andra upplagan (1864) ett ovanligt kraftfullt och välformulerat försvar för en språkutveckling på nationell folklig grund. Aasens tankegångar är naturligtvis alltför välkända för att här behöva refereras. Vad man kanske främst fäster sig vid är den fullständigt konsekventa och kompromisslösa hållningen. Folket har vilseletts av sina styrande, som påtvingat det ett främmande språk, som det varken vill eller kan tillägna sig och som också hindrat dess sociala och kulturella frigörelse. Den tunga bördan att lära sig två språk har lagts på dem som haft de sämsta förutsättningarna för detta, medan eliten åt sig själv valt den enklare och bekvämare vägen. Ett norskt språk fanns emellertid, och det var inte identiskt med vare sig städernas dansk-norska eller den kringliggande landsbygdens danskuppblandade talspråk. Det fanns ett äkta norskt språk med rötter i norsk forntid. Det var detta språk som nu skulle lyftas fram och få sin rättmätiga plats i det norska nationalmedvetandet.

Genom den norska målrörelsens frammarsch och genom den politiska skandinavismens sammanbrott gled "det samnordiska argumentet" allt mer i bakgrunden i den norska språkdebatten. Huvuduppgiften för den närmaste framtiden blev i stället att reglera förhållandet mellan Norges egna språkvarianter. Den nordiska tanken återupplivades på detta håll egentligen först på 1920-talet, då Didrik Arup Seip försökte ta ett nytt initiativ i den nordiska rättstavningsfrågan (Stang 1936, s. 68). Däremot kom den norska målrörelsen tidigt att stimulera till ett slags samnordiskt tänkande på svenskt håll.

En svensk som tidigt intresserade sig för den nationella språkutvecklingen i Norge var Viktor Rydberg. Under en resa i Norge 1858 uppmärksammade han skillnaderna mellan dansk-norskan och det norska folkspråket (Lönborg 1936). Han kom också i närmare kontakt med landsmålet, bl.a. genom Vinjes då nystar-

tade "Dølen", som blev Norges första tidning på landsmål och som för övrigt också hade ett slags skandinavistiskt program genom att även publicera artiklar på danska och svenska (Hellevik 1979). Under resan väcktes också Rydbergs intresse för den norska landsmåls litteraturen, särskilt Vinjes och Kristoffer Jansons verk. Hans syn på språksituationen i Norge bestämdes framför allt av Aasens "Norsk grammatik", som Rydberg presenterade för svensk publik i en tidningsartikel 1871. Några år senare gav han i tre utförliga artiklar en varmt uppskattande bild av den norska målrörelsen. Framför allt betonar han rörelsens demokratiska ideal. Målrörelsen är en strävan för den norske bondens rätt, och ytterst är målet att skapa en folklig kultur, som om än i olika skiftningar skall utvecklas inom alla samhällsklasser. Tanken utvecklas hos Rydberg med ett starkt idealistiskt patos, utan motsvarighet hos Aasen: Målsträvorna "tro, att de nordiska folken hafva en stor uppgift i historien, och att Gud gifvit dem rika, egendomliga själsgåfvor, för att gå i land dermed. Men första villkoret härför är, att de åter varda sig sjelva". Se vidare Hellevik (1946).

I Rydbergs språksyn blandas impulser från den norska målrörelsen med praktiska intryck från publicistens dagliga värv. Redan som ung tidningsman (vid Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning) hade Rydberg lärt sig att inse vikten av att skriva enkelt och lättfattligt. Detta förenades med hans kärlek till den fosterländska kulturen, och kulminerade i hans stora språkrensingsprogram. Han styrktes efter hand allt mer i sin uppfattning att det främmande inflytandet hade förlackat det kärnfriska fädernemålet, och han letade över allt efter inhemska ord att sätta i stället för de främmande. Han ville återge det svenska språket dess rena nordiska prägel. Här gick han lätt till överdrifter, t.ex. genom att hellre välja isländska ord än mera närstående danska eller genom att utmönstra lågtyska lån med månghundraårig hävd i svenskan. Han bemöttes också av samtida filologiska auktoriteter som Esaias Tegnér (1874) och Adolf Noreen (1885), vilka båda skarpt varnade för den historiska skolans reaktionära nitälskan. Emellertid får inte Viktor Rydbergs insatser underskattas, inte ens i ett samnordiskt perspektiv. Han upptog och utvecklade tankar ur den norska målrörelsen som syftade till ett

folkligt språk, och var därmed även inne på samma linje som Knudsen: att i längden skulle även en samnordisk språkförståelse främjas genom en nationell återgång till ett renare nordiskt språk. Dessutom sammanföll hans strävan för svenska språkets stilutveckling med samtida norska ideal: enkelhet i ordval och satsbyggnad. Se vidare P. Holm 1918, s. 33.

Men i den nordiska purismen fanns även inbyggd en tendens till ofördragsamhet, som lätt kunde riktas mot lånord, varifrån de än hade kommit. Detta blir allt tydligare fram emot sekelskiftet. Språkforskare och litteraturkritiker började hålla ett öga på ord som vandrade mellan de nordiska gransspråken i allt större omfattning. Egentligen borde denna språkutveckling ha varit väntad och välkomnad – utifrån en äldre generations språksyn. Ännu vid seklets mitt hade ju språkforskare varmt talat om mellanfolkliga språklån som en väg att öka den nordiska språkförståelsen – och även som en väg fram mot en större nordisk språkgemenskap. En sådan utveckling var ju en naturlig följd av den politiska skandinavismens stämningar och även av den följande tidens intresse för den moderna nordiska litteraturen. En tidig representant för denna form av praktisk språkskandinavism är svensken O.P. Sturzen-Becker (1811–69), en populär, mångsidig och produktiv skriftställare. Han var född stockholmare men bodde långa tider i Köpenhamn och lärde sig t.o.m. att skriva danska med en viss frihet, tog de bästa orden där han fann dem, blandade danska i sin svenska och svenska i sin danska. Med glädje såg han även att en hel del av hans danska lån vann insteg i svenskt skriftspråk. Han kan därför anses som en levande företrädare för Petersens samnordiska "språkblandningsprogram". I detta sammanhang vill man även gärna nämna Georg Brandes med hans oöverskådliga inflytande över tidens nordiska litteratörer. Han såg med sympati på författarnas strävan att fullt och fritt handskas med det till buds stående språkmaterialet, för att få fram just den rätta nyansen. Häri innefattades också friheten att genom lån vidga de språkliga uttrycksmedlen. Brandes är bl.a. själv känd för sina svecismer.

Men så småningom började alltså fenomenet uppmärksammas och diskuteras mer systematiskt. I både stilistiska analyser och språkvårdande handböcker talas det allt oftare om "-ismerna".

Vilhelm Andersen angrep generellt lånorden, som "vokse Landets egne over Hovedet og kvæle dem, som Bøgen kvæler Egen i vore Skove", och nämner särskilt "Sporene af norsk Sprog hos de sidste Dages Poeter" (1893). I festskriften till Henrik Ibsen (1898) påtalar Joh. Storm Bjørnsons bruk av "mange danskheder af den art som nu er os fremmed". Och i Sverige publicerades efter sekelskiftet flera stilundersökningar som belyste bruket av speciellt danismer, men även norvagismer, hos författare som Snoilsky, af Geijerstam, Levertin och Hallström (se t.ex. Andersson 1918, Berg 1922, Celander 1914, Hylén 1913, 1915-16, Ljunggren 1911, Olsson 1916, Rothman 1911). Trots de stora norrmännens inflytande på svensk sekelskifteslitteratur talas det i dessa sammanhang mera sällan om "norvagismer". Detta sammanhänger med att "danismer" fick omfatta lån från såväl riksdanskan som från "norsk-danskan" eller "det norska riksspråket sedt från synpunkten af dess egenskap att vara utveckladt på dansk bas", som Evald Ljunggren uttryckte det (1911, s. 3, not 1). Analyserna var på det hela taget nyanserade och förstående; de försökte klarlägga orsakerna till författarnas ordval och även värdera de enskilda lånen ur estetiska och språkvärdande synpunkter. Se t.ex. Celander 1904, 1908.

Samtidigt växte det fram en starkt avvisande hållning gentemot -ismerna bland svenska språkforskare. I spetsen gick J.E. Rydqvist, den "historiska skolans" främste företrädare i Sverige, som redan i femte delen av "Svenska språkets lagar" (1874) klagade över "de obetänkta försöken att draga öfver oss en ständigt växande ny massa af illa förstådda eller tafatt tillämpade alster från den Tyska och den Danska pressen . . . Bättre än denna härmning vore att taga Danskarne sjelfve till föresyn, hvilka ej på århundradet tillegna sig för dagligt bruk ett enda Svenskt ord, oaktadt fortfarande eftergifter för grannarne i söder". I sin användning om inlånat språkdrag är ordet *danism* för övrigt belagt i svenskan första gången just hos Rydqvist (1850). Svenska Akademiens ordbok anmärker också riktigt i sin artikel om ordet (1907) att det (då för tiden) vanligen användes "i klandrande bemärkelse". Se vidare Nils Linder (1886), Adolf Noreen (1903) och Elof Hellquist (1929-30). Ingenting bidrog sannolikt mer till att dra ner deras anseende i den bildade svenska allmänhetens

ögon än kåsören Beyron Carlssons djävulska satir "Den skinn-sjuka grefven" (1902). Det må i detta sammanhang påpekas att den rikssvenska debatten om danismerna även bildade en lämplig grogrund för den finlandssvenska språkvårdens inriktning på ett rent högsvenskt ideal, fritt från "finlandismer".

Framställningarna om danismerna illustreras med långa listor över förment onödiga eller olämpliga lån. Detta är en mycket intressant läsning som stämmer till eftertanke. Det visar sig nämligen att mängder av förföljda danismer fått fast fot i svenska språket, och att det för modern språkkänsla verkar högst överraskande att vi här skulle ha att göra med relativt senkomna nyheter från danskan. Att närmare analysera och bedöma detta material vore en angelägen forskningsuppgift, som skulle kunna ge värdefulla synpunkter och lärdomar för en fortsatt nordisk språkplanering.

Möjligen var det en spontan utveckling i samnordisk riktning, som bröts genom svenska språkvårdares ingripanden. Men tiden var även för övrigt kärv mot de skandinavistiska idéerna. Unionsupplösningen 1905 påverkade också inställningen till den kulturella skandinavismen. I Sverige väcktes fosterländska känslor till liv, vilket bl.a. ledde till att svenska nationaldiktare som Heidenstam och Selma Lagerlöf snabbt trängde ut de stora norrmännen och danskarna ur skolornas läskurser. Som Ullstad anmärkt (1973) blev åren efter unionsupplösningen ett verkligt botenläge för studiet av grannlänternas litteratur i de svenska skolorna. Över lag blev 1900-talets första decennier en nedgångstid för det nordiska samarbetet på språkförståelsens och språkvårdens område.

2. Under 1900-talet uppstod en ny skandinavistisk språkrörelse. Även denna gång kom signalerna från Danmark. Rörelsen byggde strängt taget på en enskild mans privata initiativ, men hans tankar värdades och utvecklades på ett konstruktivt sätt under det nordiskt inriktade 40-talet. Och dessa tankar har sedan i stor utsträckning omhändertagits och förvaltats av de organ för språkvård som under och kort efter kriget upprättades i de olika nordiska länderna. Genom sitt fälttåg mot den nordiska "språkförbistringen" blev den danske juristen och författaren Sven

Clausen en föregångare till de följande årtiondenas praktiskt-konkret inriktade samarbete på språkplaneringens område.

Galberg Jacobsen (1973) ger en utmärkt översikt över Sven Clausens idéer och den debatt de väckte i Danmark. Clausens utgångspunkter var geopolitiska: Danmarks utsatta läge vid den tyska stormaktens nordgräns skapade förutsättningar för ett politiskt tryck, men även för ett kulturellt och språkligt. Clausen såg räddningen i ett närmare samgående mellan de nordiska, dvs. de skandinaviska staterna. Språklig gemenskap skulle leda till större ömsesidig förståelse och ökad politisk gemenskap. Det politiska samarbetet måste alltså föregås av och bygga på en starkare språklig gemenskap. Klart är att hans språkpolitik med denna inriktning fick en puristisk-nationell tendens. Alltså: undvik "separatism", dvs. särdanska ord, och ersätt dem med ord som har en mera vidsträckt nordisk giltighet och förståelighet; se vidare till att de nordiska språken om möjligt får gemensamma ord för nya begrepp, och stärk ordbildningen på nordisk grund.

Genom djärt utformade exempel sökte Clausen visa hur texter på samnordiska kunde utformas. Kanske var det mer de konkreta exemplen än idéerna i och för sig som väckte löje och motstånd. Kritikerna betvivlade att Clausen bedömt läget rätt. Dels ansåg man att de nordiska folken utmärkt väl kunde förstå varandra (om de bara ville bemöda sig litet), dels trodde man inte att det verkligen pågick en tilltagande språkförbistring – snarare hade nynorskan kommit att bli en förmedlande länk mellan danskan och svenskan. Det framhölls t.o.m. att det vore dåligt utbyte att slå sönder en existerande germansk språklig gemenskap för att i stället försöka återuppliva en redan förlorad nordisk. Mer realistiskt vore det att låta de enskilda folken utveckla sin egen särart, och att i stället genom ökade skol- och kulturpolitiska insatser söka tillgodose den nordiska samhörighetskänslan. Ur dessa synpunkter skulle alltså en samnordisk språkreform te sig överflödig. Dessutom pekade man på allmänna politiska och psykologiska skäl gentemot dess genomförbarhet eller önskvärdhet. Det fanns trots allt saker som för gemene man tedde sig viktigare än att förändra sina språkvanor i nordisk riktning. Det skulle stöta på språksociala och språkpsykologiska svårigheter att få folk att överge invanda språkvanor, särskilt om

detta skulle ske enbart av hänsyn till tillfälliga kontakter med personer i de nordiska grannländerna. Man påpekade också riskerna för att danska språket skulle förlora mycket av sin smidighet och uttrycksfullhet, om associationsrika inhemska ord ersattes med blott ytligt sett likvärdiga främmande glosor.

Men Clausens idéer fann även stöd, vilket särskilt manifesterades i tillskapandet av Dansk forening til nordisk sprogrøgt 1941, med lektor Mogens Nissen som ordförande och Sven Clausen som vice ordförande. Dess uppgift blev att verka för att danska språket bevarade sin rent nordiska karaktär och även närmare anknöts till de andra nordiska språken, t.ex. genom utmönstring av främmande ord, genom internordiska lån och genom en aktiv nybildning på nordisk grund.

De danska signalerna uppmärksammades snabbt i grannländerna. Man såg att de danska strävandena delvis sammanföll med de nynorska. Genom att bekämpa de främmande orden och söka att, var på sitt håll, återgå till ett renare språk, hjälptes man även åt att föra de nordiska språken närmare sina rötter, det språksystem som sedan splittrats genom att man utsatts för växlande främmande inflytelser.

Alf Hellevik (1945, 1948) tog detta till intäkt för att man på danskt håll äntligen börjat få en mer förstående syn på den norska målrörelsen. Han konstaterade vidare att det låg i tiden ett ständigt ökat behov av nordiskt samarbete och ett därmed sammanhängande intresse för att undanröja hinder för en samnordisk språkförståelse. Han hänvisade till de danska och svenska språknämnder som bildats med bl.a. detta syfte och fann att normmännen måste ta ställning till de tankar om samnordisk språkplanering som där utvecklades. Vilka konsekvenser kunde detta arbete tänkas få för språksituationen i Norge?

Hellevik konstaterade vidare att den nynorska rörelsen i princip inte varit avvisande mot den nordiska tanken. Visserligen hade det nya norska skriftspråket avlägsnat sig från det danska – men det hade då i stället på många punkter kommit närmare svenskan. Dessutom hade den norska rörelsen egentligen inte varit riktad mot danskan, utan snarare mot de främmande elementen i danskan. Liksom många andra vid denna tid menade också Hellevik att det var möjligt att vidga den nordiska språk-

förståelsen och språkgemenskapen på inhemsk nordisk grund. Han delade i stort sett danska och svenska åsikter om praktiska åtgärder: att hindra språken från att ytterligare gå åtskiljs genom att samarbeta i fråga om tillflödet och tillskapandet av nya ord – bilda sammansättningar och avledningar av nordiskt ordstoff och finna lämpliga nordiska termer för alla de nya begrepp som flyter in från den internationella kulturen. Men han framhöll också att det finns gränser för norrmännens möjligheter och beredvillighet i fråga om detta nordiska språkarbete. Norrmännen kunde inte främst låta sig styra av hänsyn till de andra nordiska folken och språken. Huvuduppgiften för officiell norsk språkpolitik var fortfarande att främja en tillnärming mellan nynorska och bokmål, att arbeta fram ett samnorskt språk. "For eit lite folk som det norske er språkkløyvinga i lengda ei tyngsle både økonomisk og også kulturelt". Norsk språkplanering måste därför främst beakta traditionerna inom bokmål och nynorska och dessutom det levande talspråket i städerna och på landet liksom den starka dialektala variationen. Liknande tankar återkommer bl.a. i Hellevik (1970). Särskild vikt fäster Hellevik vid det norska folkspråket, och han åberopar sig här på citat från Aasen, Knudsen och Seip. Tankegången är följande: Man får inte driva en språkpolitik som strider mot demokratiska, folkpedagogiska intressen. Man får inte driva arbetet på en nordisk gemenskap så långt att det lägger orimliga bördor på folkets flertal. "Større nordisk språkfelleskap er ei tvilsam vinning om det fører til at vi kvar for oss kjenner oss meir framande overfor våre eigne nasjonale språk". Huvudtanken i norsk språkplanering hävdas. Man måste "godkjenne vår rett til eit særskilt norsk språk".

Från svenskt håll försökte K. G. Ljunggren (1946) inta en medlande ståndpunkt. Han påpekade att de nynorska strävandena kunde tas som ett efterföljansvärt exempel i det övriga Norden. De hade visat att en aktiv, målmedveten språkvård är inte bara berättigad utan även praktiskt möjlig; nynorskan "har åtskilligt att lära oss om språklig självhushållning på nordisk grund". En annan utgångspunkt för Ljunggren är Sven Clausens huvudtes, att det är fördelaktigare att tillhöra ett språkområde med tolv miljoner själar – än ett om bara sex eller tre miljoner. I fråga om praktiska åtgärder präglas Ljunggrens hållning av en försiktig

optimism. Han är i princip ense med Clausen, Nissen och andra som sökt råda bot på den rådande och fortgående språksplittringen, men han inser att det är uteslutet att målet för en samnordisk språkvård skall vara en standardiserad samnordiska. Han är klar över att många redan utbildade olikheter aldrig kan utjämnas. De "lömska likheterna", får vi säkert behålla. Däremot ger han exempel på hur man i vissa konkreta fall kan eliminera skillnader i ords-katten: genom att bland synonymer välja sådana uttryck som har den största nordiska spridningen, även genom att låna från dialekter och äldre språkskeden, och vidare genom att låna från varandra ("den enklast och lättast praktiserade formen av språklig skandinavism"), och framför allt genom att på något sätt reglera och samordna intaget eller bildandet av nya ord. Det är speciellt med tanke på sistnämnda fall som K.G. Ljunggren rekommenderar tillsättandet av en mellannordisk språknämd med uppgift att särskilt beakta språkutvecklingen och språkbehoven inom sådana områden, där det nordiska samarbetet är särskilt utvecklat eller påkallat. Mycket kunde åstadkommas också lagstiftnings- och förvaltningsvägen, genom att man strävar efter gemensamma beteckningar. Ljunggren nämner även möjligheterna till samarbete mellan nomenklaturcentralerna i de nordiska länderna.

Med sitt på en gång fasta och positiva sätt och med sin realistiska och praktiska syn på problemen var K.G. Ljunggren kanske den som just då hade de största förutsättningarna för att få gehör för konstruktiva samförståndslösningar inom nordisk språkplanering. Det arbetsprogram som han skisserade har sedermera också i stor utsträckning kunnat tillämpas, och detta då kanske främst tack vare tillkomsten av fasta organ för arbetet.

3. Ett utmärkande drag för den nordiska språkvårdsdebatten under efterkrigstiden har varit att den nästan helt förts inom eller mellan de officiella expertkommittéer, som sedan 40-talet bedriver språkvård i de nordiska länderna. Det kan också konstateras att så gott som alla mer betydelsefulla initiativ i språkvårdsfrågor utgår från dessa grupper. Systemet har vissa obestridliga fördelar. Det ger möjligheter till samordning och överblick och till en mer effektiv spridning av arbetets resultat. Men det kan också

leda till en känsla av monopolisering, som kan kväva intresset för en mer amatörmässig och mångfasetterad debatt av det slag som fördes i Norden under 1800-talet. Det är en risk att arbetet fastnar i tekniska lösningar av detaljproblem med begränsad räckvidd.

Med hänsyn till de nordiska språknämndernas ställning kan det vara motiverat att närmare betrakta och jämföra de instruktioner som de baserar sitt arbete på.

Nämnden för svensk språkvård (sedan 1974: Svenska språknämnden) startade sin verksamhet 1944. I det arbetsprogram som antogs vid ett konstituerande sammanträde betonades starkt de nordiska intressena. Nämndens huvuduppgift skulle visserligen vara att planera och bedriva en språkvårdande verksamhet på basen av noggranna studier av det svenska språkets utveckling i tal och skrift. Men dess första mål skulle vara att förbereda ett framtida nordiskt samarbete på språkvårdens område. Det gällde då dels att förhindra uppkomsten av nya språkskillnader mellan länderna, dels även att verka för ett närmande, speciellt i fråga om uttal, stavning och ordförråd. I detta syfte skulle nämnden söka samarbete med motsvarande organisationer i de nordiska grannländerna.

Vid den översikt som sedermera gavs över nämndens verksamhet under den första tioårsperioden framhölls också särskilt att den nordiska synpunkten ständigt varit aktuell i det dagliga löpande arbetet vid nämndens byrå, t.ex. då det gällt att ta ställning till konkreta språkvårdsfrågor. Längre fram i översikten behandlas det område, där det tills vidare var lättast att söka omsätta samnordiska idéer – ordförrådet. Avsnittet präglas av oro för "det starka inflödet av främmande ord". Dessa kan inte utan vidare godtas utan bör bedömas från fall till fall. Detta gäller även lånorden från de skandinaviska grannspråken. Men här ges dock även argument för en mer positiv inställning: "de har dock på grund av sin släktskap lättare att anpassa sig och torde även rent känslomässigt ha lättare att hävda sig än lån från mera främmande språk". Det är för övrigt anmärkningsvärt att i det fortsatta nordiska samarbetet används endast undantagsvis de starkt belastade termerna *danism*, *norvagism*, *svecism*. I stället talar man mera allmänt om "danska ord", "lån från dans-

kan", o.dyl. Man söker ersätta sekelskiftets känslomässiga inställning med en mera saklig debatt kring de internordiska länen.

Dansk forening til nordisk sprogrøgt kom så småningom att ersättas av det officiella organet Dansk Sprognævn (1955). Den instruktion som utfärdades av danska undervisningsministeriet är mera kort och sakligt formulerad än motsvarande svenska dokument. I andra paragrafen preciseras punktvis en rad konkreta uppgifter rörande dansk rättstavning, terminologi, geografiska namn och annat. Först i sista punkten heter det: "At samarbejde med de andre nordiske sprognævn i spørgsmål af fællesnordisk interesse". Den nordiska aspekten kommer för övrigt fram endast i den inledande paragrafen, där det heter, att nämnden i språkfrågor av samnordiskt intresse skall representera de danska myndigheterna vid förhandlingar med motsvarande nämnder i andra nordiska länder. (År 1963 ändrades för övrigt formuleringen om samarbete så att den numera lyder: "I sager, som vedrører forholdet til andre sprog, forhandler det med tilsvarende organer i de pågældende lande". Se vidare Karker 1979, s. 57 f.)

Instruktionen för Dansk Sprognævn företer tydliga formella likheter med den stadga för Norsk språknemnd som antogs 1952. Dock är här tanken på en nordisk samverkan ännu svagare betoad. Först som sista punkt i andra paragrafen nämns uppgiften att samarbeta med institutioner av liknande slag i de andra nordiska länderna. Däremot anges inte i denna instruktion – lika litet som i den senare danska – vad detta samarbete närmare skall syfta till. I stället framhålls i den inledande paragrafen att huvudsyftet är att "fremja tilnærming mellom dei to skriftmåla på norsk folkemåls grunn". Som sedan närmare framgår av följande paragraf skall detta ske bland annat inom ortografins och terminologins område. Som bekant väckte den första (oklart formulerade) paragrafen en häftig debatt i Norge. Vad skulle avses med uttrycket "på norsk folkemåls grunn"? Frågan gick ända upp i högsta domstolen, som på basen av remissutlåtandet fastslog att formuleringen skulle tolkas i enlighet med traditionen i norsk språkpolitik: ett ständigt hänsynstagande till norskt folkemål i land och stad – dock utan att något närmare behövde anges om takten i denna utveckling.

Man kan säga att medan den svenska nämndens instruktion

speciellt beaktar faran för en nordisk språksplittring, ser motsvarande norska stadga den inhemska norska språksplittringen som huvudproblemet för norsk språkplanering. Om den nordiska tanken fick en ganska undanskymd plats i stadgan för Norsk språknemnd, så blev den dock beaktad i norska presentationer av nämndens arbete under de närmast följande åren. Jag syftar här på artiklar av Alf Hellevik och Einar Lundeby.

Hellevik redogör i "Norsk språkodling – norsk språknemnd" (1954) för den nya nämndens uppgifter och principer. Syftet är främst att få i gång ett fast organiserat samarbete mellan nynorska och bokmål; olika konkreta uppgifter för detta samarbete preciseras. Sist i artikeln talas det även om nordiskt samarbete, speciellt i form av ett reglerat utbyte av ord mellan de två språk som mest liknar varandra – norskan och svenskan. Einar Lundeby's artikel (1954) söker förklara och försvara den norska språkpolitiken. Den dansk-norska enheten i skriftspråket var konstlad och måste ersättas av ett skriftligt uttrycksmedel som låg närmare norskt talspråk. Denna omläggning har visserligen fjärrat norskan från danskan – och skapat fyra olika skriftspråk i Skandinavien, där det tidigare bara fanns två. Men i gengäld har avståndet minskat mellan svenskt och norskt. Huvudsyftet med Lundeby's artikel är sedan att ur nordisk synpunkt bedöma de förändringar som skett i norskt riksmål/bokmål under 1900-talet. Han påpekar att vissa av dessa förändringar närmast norskan till svenskan, t.ex. införandet av tecknet *å*, övergången till ett "svenskt räkneordssystem" samt införandet av former som *gate*, *koke* i stället för *gade*, *koge*. Det har dock inte varit fråga om någon avsiktlig anpassning efter svenskan. Speciella norska hänsyn har fått falla utslaget, och resultatet kan mest sägas bero på att det råkar finnas vissa likheter mellan svenskt riksspråk och norskt folkmål. I de fall där de norska dialekterna står samlade kan det för övrigt aldrig bli tal om att ändra språkbruket med hänsyn till de nordiska grannspråken. Norskan behåller alltså t.ex. sina gamla diftonger, tregenussystem och preteritumformer som *kastet* eller *kasta*. "En kan beklage fra nordisk synpunkt at norsk her er ulikt svensk og dansk, men noe mer er knapt å gjøre". Slutsatsen är också att för norsk språkvård är norsk samling den för närvarande viktigaste uppgiften, varför det är omöj-

ligt att låta hänsynen till danska eller svenska bli avgörande. Einar Lundeby uttalade sig med en viss auktoritet i dessa frågor. Han fungerade 1952-58 som sekreterare i nämnden. Alf Hellevik var i flera perioder under femtitalet dess ordförande.

Som bekant har Norsk språknemnd sedermera upplösts. Den ersattes 1972 av Norsk språkråd. Det gällde här något mer än blott ett namnskifte. Språkrådet övertog den gamla nämndens språkvårdande uppgifter i traditionell stil, men fick dessutom en språkpolitisk betydelse. Den skall bl.a. "fremme toleranse og gjensidig respekt i forholdet mellom alle som bruker norsk språk i dets forskjellige varianter, og verne om den enkelte borgers rettigheter når det gjelder bruken av språket". Denna formulering tar sikte på Norges tvåspråkighet och på behovet av att arbeta för avspänning mellan de båda språkgrupperna. Samtidigt tillgodoses även den enskildes rätt att använda sitt eget språk i olika sammanhang. Inställningen bottnade i oro över den norska språksituationen. Initiativet till det nya organet togs ursprungligen av dåvarande statsrådet Helge Sivertsen, som i ett föredrag 1964 pekade på faran för ett litet språksamhälle av inre splittring i en tid av hård press utifrån. Man kunde helt enkelt riskera att förlora sitt nationalspråk. I de instruktioner som sedermera utarbetades för språkrådet skjuts också de rent nationella intressena starkt i förgrunden. Det talas här om uppgiften att värna om och sprida kunskap om det kulturarv som ligger i de norska skriftspråken och i norskt talspråk i dess olika varianter. Enligt instruktionen skall språkrådet också främja nordiskt samarbete inom språkvårdens område i kontakt med motsvarande institutioner i de nordiska grannländerna. Målsättningen definieras dock inte närmare. I de mer eller mindre officiella skrivelser som utfärdades i samband med tillkomsten av Norsk språkråd finns preciserade anvisningar på uppgifter som gäller den interna norska språkvården. Däremot finns inga motsvarande detaljer rörande det nordiska samarbetet. Språkrådet följer här alltså konsekvent en linje som kännetecknar norsk språkpolitik under efterkrigstiden.

Under 1960-talet fanns det tecken som tydde på att det nordiska samarbetet inte gjorde sådana framsteg som man hoppats på. Orsakerna var uppenbarligen både ekonomiska och språkpolitiska.

ka. Till norrmännens principiellt avvisande hållning kom även allmänt svårigheterna för de underbemannade språksekretariatet att utöver den dagliga rådgivningen även hinna beakta mer vidsträckta nordiska sammanhang. Situationen diskuterades bl.a. i Nordiska rådet 1968, då den svenske riksdagsmannen Sven Sundin lade fram ett radikalt förslag, som siktade till nya ansträngningar för att utveckla det gemensamma nordiska skriftspråket – med början i en rättstavningsreform. Han yrkade även på ökade resurser åt de olika språknämnderna, som också borde tilldelas en normerande myndighet. Initiativet ledde till att Nordiska rådet 1969 beslöt förbättra språknämndernas arbetsmöjligheter. Viktigast var rekommendationen till ministerrådet om att inrätta ett nytt organ – Nordisk språksekretariat.

Nordisk språksekretariat inrättades 1978 av Nordiska ministerrådet. Sekretariatet är ett samarbetsorgan för språknämnderna i Norden och även för andra organ som arbetar med språkfrågor, särskilt med terminologi och nomenklatur. Enligt instruktionerna skall sekretariatet "verka för att bevara och förstärka den språkliga gemenskapen i Norden och främja den nordiska språkförståelsen". Detta gör sekretariatet bl.a. genom att beakta språkfrågor av gemensamt nordiskt intresse samt genom att stödja nordisk språkforskning och grannspråkundervisningen i de nordiska länderna. Sekretariatet arrangerar också möten och konferenser samt utger skrifter i språkfrågor. Samtliga språk i Norden (bortsett från invandrarspråken) är representerade i sekretariatets styrelse – även finlandssvenska, sverigefinska, färöiska, grönländska och samiska. Ett arbetsutskott med representanter för språknämnderna i Danmark, Finland, Norge och Sverige sammanträder minst fyra gånger per år tillsammans med de nordiska medarbetarna i de fyra ländernas språknämndssekretariat.

4. Den nordiska språkvården har naturligtvis aldrig uppgett eller avskrivit målsättningen att verka för ökad språkförståelse mellan de nordiska länderna, att söka förhindra att språken fortsätter att glida isär och att i stället om möjligt verka för ett närmande. Det kan därför vara skäl att något närmare bedöma det praktiska arbete som utförts på den senaste tiden och även söka belysa några av de problem som uppstår.

Under 1900-talet fortsätter ett mer eller mindre spontant utbyte av glossor mellan de nordiska länderna. Det är svårt att få ett klart begrepp om vilka attityder denna oreglerade vandring har väckt bland språkbedömare. Uttalandena är få och som regel kort och allmänt hållna. Dock synes en särskild norsk hållning avteckna sig. Anledningen kan vara dels att invandringen av ord från grannspråken varit mest påtaglig i norskan, dels att denna invandring i många fall verkat alarmerande på grund av hotet om ökad variation i en redan starkt splittrad språkgemenskap. Som orsaker till det starka lexikaliska inflytandet från svenskan anges Sveriges centrala ställning inom Nordens politiska och kulturella liv samt de många yttre likheterna mellan svenskan och norskan. Särskilt betonas att all språklig blandning och brytning i Norge liksom försvagat normmännens känsla för vad som är nytt eller gammalt, lånat eller inhemskt, svenskt eller norskt. Nya svenska ord och former kan helt enkelt uppfattas som en variant av norska. Tankar av detta slag finns framförda hos Iversen (1927), Vinje (1968) och Hellevik (1971). Man kan naturligtvis här se ett hot mot försöken att skapa en norsk enhet. Men det finns dock vissa nyansskillnader mellan Hellevik och Vinje. Hellevik anser inte att dessa svenska lån är något större bekymmer. Tvärtom citerar han Wergelands ord om "det ryggstød vi have i det svenske sprog"; norska språket kan alltså ha nytta av den språkvård och språkförnyelse som sker i svenskan. Vinje ser det även som en vinning att svenska ord ger nytt liv åt goda gamla norska ord som är på väg att falla i glömska. Däremot bör de inte få tränga ut hävdvunna norska ord – och speciellt bör man se upp med allt som bryter mot norska mönster för ordbildning.

Danska synpunkter framkommer bl.a. hos Skautrup (1968) och Karker (1971). Även här betonas att ordströmmen framför allt går från svenskan till grannspråken. Skautrup konstaterar att det fortfarande existerar en viss motvilja eller tvekan inför inter-nordiska lån; enligt Karker beror det på tycke och smak om en dansk möter lånen från Norge eller Sverige med sympati eller motvilja.

De nyss refererade artiklarna av Hellevik och Karker ingår i "Språk i Norden" 1971, vari som tema behandlas hur de nordiska språken påverkar varandra inbördes. Medan de norska och

danska bidragen belyser den aktuella situationen och söker kommentera denna, är motsvarande svenska bidrag (av Gösta Bergman) mer historiskt betraktande och egentligen helt fritt från språkvårdande värderingar. Kanske är detta signifikativt – de spontana inlånen från danskan och norskan tycks inte ha haft så stor betydelse i modern svenska.

Stor uppmärksamhet har i nordisk språkvård ägnats åt de s.k. nyorden. Ett initiativ togs 1954 av K.G. Ljunggren, som såg en tendens till fortsatt splittring i den oreglerade ökningen av de nordiska ländernas ordsfatt – och särskilt i det förhållandet att nya begrepp ofta får olika benämningar i de nordiska språken. Härmed sammanhänger också frågan om de främmande ordens behandling. Borde man inte i större utsträckning kunna enas om gemensamma nordiska ersättningsord?

Sedan femtitalets mitt har det i Danmark, Norge och Sverige pågått ett systematiskt insamlande av nyord, speciellt sådana som belagts i massmedier och facktidskrifter. Listor över sådana nyord publicerades 1955–67 regelbundet i "Nordiska språkfrågor", som regel med kommentarer av K.G. Ljunggren. Listorna och deras kommentarer hade ett flerfaldigt syfte – att följa den lexikaliska utvecklingen i de nordiska länderna, att påpeka likheter och skillnader, att göra allmänheten medveten om dessa skillnader, men även att söka reglera och utjämna språkbruket. Listorna ger värdefulla upplysningar om utvecklingslinjer. Enligt K.G. Ljunggren och Allan Karker (1971) vittnar de om att de tre språken konvergerar i sin utveckling, att de i stor utsträckning upptar samma främmande ord och att de nybildar ord på likartat sätt. På K.G. Ljunggrens förslag koncentrerades detta arbete främst till sådana områden där det största antalet nordbor har gemensamma intressen och där språkkontakterna därför kunde anses vara speciellt täta och väsentliga, t.ex. inom handel, samfärdsel, socialpolitik och vardagslivets teknik. Kriterierna för vad som kan bedömas som lämpliga samnordiska ord är ganska givna: de skall formellt vara lätta att anpassa efter nordiska språk-mönster, de skall helst vara bildade av gemensamma nordiska ordelement, och de skall även gärna till sina semantiska beståndsdelar vara åskådliga och träffande. Av sådana skäl ogillade och underkände Ljunggren hybridsammansättningar med eng-

elsk för- eller efterled, t.ex. *-minded*, och likaså stympade sammansättningar, initialord och bokstavsord. I det förra fallet hade hans strävanden en viss framgång, medan initialorden är svårare att bekämpa trots att språkkritiken mot dem fortsätter, se t.ex. Hägg (1980).

Arbetet med nyordlistorna har fortsatt. Bl.a. har Dansk Sprognævn publicerat "Ny ord i dansk 1968-69" (1972) samt "Ny ord i dansk 1970-71" (1978), Planer på en systematisk redovisning har också tagit form. Språknämnderna i Danmark, Norge och Sverige kommer i första hand att utge tre ordböcker som behandlar nytillskotten under perioden 1945-75 (i norska och svenska) resp. 1955-75 (i danska). I varje ordbok ges dessutom uppgifter om motsvarande ord i grannspråken. Ordböcker av detta slag får naturligtvis både teoretiskt och praktiskt intresse: som illustration till vår tids nordiska språkhistoria och som källa till ökad internordisk språkförståelse. Däremot kan det vara tveksamt om detta stoff fortfarande är öppet för en planmässig samnordisk språkreglering. Eventuella särord har sannolikt haft alltför stora möjligheter att under längre tid fästa sig i de nationella språkbruket, för att i varje fall försvåra en reglering med omedelbara konsekvenser.

Enligt uppgift är samarbetet mellan de nordiska språknämnderna särskilt livligt på ordvalets och ordbildningens område. Förfrågningar och förslag om nya ord och benämningar föranleder omedelbara kontakter mellan de nordiska språknämndernas sekretariat. I praktiken stöter arbetet dock mången gång på svårigheter. Delvis begränsar de enskilda språkens egna förråd av ordelement möjligheterna till ett nordiskt samgående. Det är t.ex. inte mycket att göra åt det förhållandet att svenskt *utbildnings-* motsvaras av *ut-* resp. *uddannelses-* på norska resp. danska. Dessutom bör ju elementen i en ny gemensam bildning helst också ha samma associationer i de skilda språken. Men framför allt har nämnderna begränsade möjligheter att föra ut de nya orden bland fackfolk och allmänhet, att få dem att slå igenom. I åtskilliga fall har fackfolket vägrat att godkänna och tillämpa de termer som nämnderna förordat. Svenska fysiker ogillade t.ex. *avelsreaktor* som ersättning för *bridreaktor*, och svenska skolöverstyrelsen vägrade att byta ut *arbetsprojektor* mot *skrivpro-*

jektor. Ur denna synpunkt skulle det vara utomordentligt värdefullt att få förhållandet mellan nämndernas rekommendationer och det faktiska språkbruket belyst i ett längre perspektiv.

Egentligen borde det ju vara enklare för språknämnderna att reglera språkbruket inom ett visst avgränsat specialistfack – än att styra en svåröverskådlig allmänhets ordval. Att vi här rör oss inom ett stort och viktigt område framgår klart av det förhållandet att sannolikt huvuddelen av de nyord som nu uppträder i de nordiska språken är termer, oftast av främmande ursprung och med en vidsträckt internationell spridning. Här skulle alltså verkligt betydande resultat kunna nås genom en aktiv samnordisk språkplanering, särskilt som språknämnderna kan samarbeta med terminologicala i de olika nordiska länderna. På sätt och vis kan man ta utvecklingen på det terminologiska området som mått på vilka möjligheter man har att genom språkplanering föra de nordiska språken närmare varandra.

Arbetet med facktermer och teknisk nomenklatur har en klar motivering och målsättning. Det tekniska utvecklingsarbetet sker under internationell samverkan och förutsätter, liksom den ökade automationen, exakta begrepp. Termerna bör vara klara både till form och till innehåll. Målet är att varje uttryck (eller rättare sagt: varje grupp av särspråkliga terminologiska ekvivalenter) skall motsvaras av ett klart definierat begrepp.

Ur fackspråklig synpunkt får ordet gärna ha internationell anknytning, vilket oftast innebär att ett engelskt fackord inlånas i en för inhemska språkförhållanden mer eller mindre anpassad form. Det är naturligtvis åtskilliga fördelar med ett sådant förfarande. Nackdelen är däremot att ord av denna typ lätt sprider sig till allmänspråket, t.ex. via massmedia. Här kan de då skapa problem för lekmannen genom sin ofta svårhanterliga form och oklara innebörd. De strider uppenbarligen mot centrala tankar i den nordiska språkvårdens målsättning, och det är därför en uppgift att finna goda ersättningsord, vilket i så fall kan ske genom gemensamma nordiska ansträngningar. Men här kan språkvården lätt komma i konflikt med önskemål hos fackspecialisten, och denne kan i sin tur stå i ett eget dilemma, i valet mellan behovet att behärska en internationellt gångbar terminologi och att kunna skriva och tala begripligt om samma saker för

icke-fackkunniga landsmän. Ett speciellt läge har för övrigt uppstått genom Danmarks anslutning till EG. Organisationen översättningsbyråer i Bryssel och Luxemburg har att översätta skrivelser till alla medlemsländernas språk. Arbetet utförs sannolikt både enklare och säkrare ju större likheterna är mellan de enskilda ländernas terminologiska system. Ur denna synpunkt har kanske för Danmark hänsynen till den europeiska gemenskapen större vikt än den nordiska samhörighetstanken.

Spang-Hanssen (1972) har gett en klar översikt över språkvårdens problem inom terminologiskt arbete. Han ifrågasätter om detta över huvud taget kan anses vara en uppgift för de nordiska språknämnderna. Arbetet måste under alla omständigheter utföras i nära samarbete och samförstånd med berörda fack eller bransch. Och för fackmannen torde betydelsen eller definitionen som regel vara viktigare än den valda benämningen. Det är en oviss vinning att införa ett enhetligt beteckningsätt för begrepp som ändå inte är likvärdiga till sitt innehåll. Och det är här det verkliga problemet ligger, menar Spang-Hanssen. Hans synpunkter har också understrukits av Nicklin (1972). Den terminologiska oredan är stor, inte minst på det internationella planet. Den snabba tekniska utvecklingen skapar ett ständigt behov av nya termer och av mer nyanserade begrepp. Det är svårt att hinna kontrollera och styra denna utveckling. I jämförelse med detta problem förefaller därför samnordiska punktinsatser att ändå ha blott en begränsad räckvidd, trots de stora ansträngningarna.

Språknämnderna har framför allt koncentrerat sitt gemensamma nordiska arbete till ordförrådet. I fråga om ortografin har man huvudsakligen enats om att söka förhindra att ett enskilt land företar reformer som leder ännu längre bort från den nordiska gemenskapen. Därutöver har smärre danska och norska justeringar lett till vissa närmanden – till svenskan. Man har emellertid inte på allvar diskuterat möjligheterna att genomföra en radikal samnordisk rättstavningsreform, och det torde inte heller finnas några starka önskemål om en sådan åtgärd.

Vissa signaler i Nordiska rådet – om utveckling av skriftspråken i samnordisk riktning – gjorde att Karker (1976) påtog sig mödan att utreda hur en ortografisk tillnärmelse skulle kunna

genomföras, och vilka konsekvenser en sådan omläggning skulle ha för stavningsvanorna i de enskilda länderna. Han kunde påvisa att ändringarna skulle bli så genomgripande att de skulle försätta den skrivande i stora vanskligheter, även om avläsningen inte speciellt försvårades. Härtill skulle dock komma en rad praktiska problem, t.ex. i fråga om att hitta ordformer i alfabetiskt uppställda register av olika slag. Enligt Karkers beräkningar skulle en samnordisk stavningsreform framför allt kräva stora omläggningar i dansk och svensk ortografi. Han ansåg inte att det fanns stora möjligheter att dessa länder skulle vara hågade att ändra sin stavning för att uppnå större nordisk likformighet. I varje fall har sådana hänsyn inte haft någon avgörande betydelse vid tidigare ortografiska justeringar under detta sekel.

I instruktionerna för de enskilda nordiska språknämnderna finns bestämmelser om att de skall samarbeta. En viktig uppgift för språknämnderna är rådgivningen i språkfrågor, till enskilda såväl som till organisationer, företag och myndigheter. Det kan då vara av intresse att se i vad mån man vid denna rådgivning beaktar den samnordiska tanken, hänsynen till språkbruket i grannländerna och strävan efter ökad nordisk språkgemenskap. Dessa frågor har omsorgsfullt besvarats i tre artiklar i "Språk i Norden 1979" av talesmän för Norsk språkråd, Dansk Sprognævn resp. Svenska språknämnden. Den norska artikeln går igenom de olika principer som är vägledande för arbetet – hänsynen till analoga mönster, anknytningen till klart och enkelt talspråk (vilket även innefattar en vidsträckt tolerans gentemot olika slags varianter), kravet på entydighet och ekonomi. Först i sista rummet nämns "det nordiske prinsippet", vilket framför allt tillämpas då det gäller att i samråd med de andra ländernas representanter finna fram till goda samnordiska nyord. Det danska bidraget har en annan uppläggning men leder fram till ungefär samma slutsatser. För flertalet förfrågningar gäller att nordiska synpunkter är helt irrelevanta. För övriga fall gäller att frågaren endast undantagsvis (5 %) själv för nordiska förhållanden på tal, medan i c. 16 % av fallen Dansk Sprognævn finner anledning åberopa eller jämföra med språkbruket i grannländerna. Särskilt viktigt är detta då det gäller att etablera en ny term. Men för övrigt kan det sägas att nordiska argument är bisaker i förhållande till hän-

syn till det danska språkets egna regler och mönster. Liknande förhållanden redovisas i det svenska bidraget: "Fallen där det nordiska argumentet är utslagsgivande är få och gäller i första hand rena termer". Även här kan det anses ha en lägre rang, och beaktas eller omnämnas först sedan rent inhemska hänsyn blivit tillgodosedda. Det kan då ha karaktären av extra stödargument.

Den nordiska språkförståelsen kan huvudsakligen främjas på två sätt – genom en språkplanering som leder språken närmare varandra eller genom en språkundervisning som ökar förståelsen för de nordiska språken i deras varianter. Den förstnämnda vägen har visat sig vara svårframkomlig. Även om skillnaderna mest ligger på ytan, så är dock de olika språkvanorna så inrotade att man endast stegvis eller punktvis kan genomföra konvergerande förändringar. Helt andra möjligheter har man genom en effektiv gransspråksundervisning, som då naturligtvis även bör utnyttja alla möjligheter till direkta språkkontakter.

"Språk i Norden" 1972 och 1973 innehåller artiklar som belyser gransspråksundervisningen inom resp. skolsystem. Rapporterna är inte uppmuntrande; de speglar den nedgång i intresset för gransspråken som man under de senaste årtiondena iakttagit i de nordiska länderna, både på skol- och högskolenivå.

Under 1900-talets förra hälft hade gransspråksundervisningen en säker plats i den danska skolans läroplaner och examenssystem. Undervisningen syftade bl.a. till att eleverna verkligen skulle lära sig att förstå skriven och talad svenska. Uppenbarligen fästes det stort avseende vid det språkliga färdighetsmomentet. Men från femtitalet har det skett en stark förskjutning i målsättningen. Nu betonas i stället litteraturförståelsen och kommunikationsbegreppet. Ämnets språkliga aspekter uppfattas som enbart stöd för litteraturanalysen. Så nämns nu t.ex. att svenska och norska skall man endast tillägna sig i den utsträckning det är nödvändigt för förståelsen av vissa valda textprov. Samtidigt har ramarna för litteratururvalet vidgats betydligt, speciellt med hänsyn till utländsk icke-nordisk litteratur. Det är uppenbart att gransspråksundervisningen starkt försvagats i den danska skolan, och att den nu riskerar att bli endast en kort parentes inom allt det övriga rika lärostoffet. Inom svenskt och norskt skolväsen har någon motsvarande nedskärning inte kommit till uttryck i

själva läroplanerna. Däremot har det framförts kritik mot sättet att i skolan förvalta möjligheterna. Lärarna klagar över att tiden inte räcker till, något som i och för sig är förståeligt med hänsyn till ämnets vittfamnande målsättningar. Men härtill kommer att lärarna tydligen har alltför bristfällig utbildning för grannspråksundervisning och att de därför känner osäkerhet om mål, motivation och medel. Tendenserna tycks nu vara sådana att erfarna skolmän frågar sig om det är meningen att grannspråken skall röna samma öde som andra tidigare centrala delar av modersmålsundervisningen – glida ut liksom redan fornspråken, språkhistorien, grammatiken och i viss mån även litteraturhistorien. Eller som Ullstad resignerat frågat sig: "Är kanske inriktningen mot grannländernas språk och kultur ingenting annat än kvardröjande nationalromantik, som vi bör lämna?"

5. Hur den samnordiska tanken förverkligas beror delvis på de språkliga förutsättningarna inom varje enskilt land. Här intar Norge, i varje fall ytligt sett, en särställning genom sin egen splittrade språksituation. Som flerfaldiga gånger framhållits måste norska språkreformer ske på inhemsk grund och i första hand beakta möjligheterna till närmande mellan de båda skriftspråksvarianterna. Men liknande problem finns även inom det danska och svenska språkområdet, fastän mera latent. Man får inte stirra sig blind på de normerade riksspråken. De svenska och danska normspråken är värt för sig relaterade till en mängd varianter i levande talspråk. Vid förändringar kan man därför inte bara mäta den kortaste vägen mellan de nordiska skriftspråken. Man måste också ta hänsyn till den regionala och sociala variationen inom det talade språket. Man bör undvika att skapa en situation av det slag som särskilt Aasen angrep: att man inför en språkform som lägger en extra tung börda på dem som av olika skäl har särskilda svårigheter att tillägna sig den. Man måste överlag beakta att balansen inte allvarligt rubbas mellan olika varianter av nordiska språk i tal och skrift.

En annan faktor som kommer att påverka språkutvecklingen (och möjligheterna att styra den) är det allmänna politiska och kulturella läget i omvärlden. Det är utmärkande att det var under krigsårens ångest och isolering som de tankar om nordisk

språkgemenskap först vann allmän anslutning, vilka sedan stimulerade till de följande årens försök till praktisk språkskandinavism. Sedan dess har klimatet blivit kärvare. Flera politiska illusioner och dagdrömmar har krossats. Trots alla försök till samarbete i mindre frågor visar de nordiska länderna just nu en tilltagande centrifugal tendens.

I slutet av 1970-talet kom dock en ny framstöt i fråga om en samnordisk språkgemenskap. Även denna gång var det från Danmark signalerna utgick. Argumenten påminde om både N.M. Petersen och Sven Clausen, men strategin beaktade naturligtvis den nya tidens resurser. Under den suggestiva titeln "Nordisk TV – TV-nordisk" föreslog Johan Busch-Steenberg (1978) att man borde utnyttja de möjligheter som en nordisk TV-satellit kunde erbjuda. Genom att gemensamma program beledsagades av en textning kunde man ta chansen att samtidigt skapa ett gemensamt nordiskt skriftspråk, som skulle bli läst och förstått över hela Norden och som på längre sikt även skulle påverka de nordiska talspråk varianterna i riktning mot ett enhetligt nordiskt talspråk, vilket skulle främja det nordiska språkets status i utlandet och speciellt stärka danskan i Sydslesvig och i EG.

Kommer historien att upprepa sig?

Litteratur

- Aasen, I. 1864. *Norsk grammatik*.
- Almqvist, C.J.L. 1846. *Om Skandinavismens Utförbarhet*.
- Andersen, V. 1893. *Danske Studier*.
- Andersson, T. 1918. Sturzen-Beckers danismer. *Språk och stil* 18, s. 54–74.
- Berg, R.G. 1911. Levertinska danismer. *Språk och stil* 11, s. 245–282.
- Berg, R.G. 1904. Några danismer. *Språk och stil* 4, s. 189–192.
- Bergman, G. 1971. Svenska lån från danskan, norskan och finskan. *Språk i Norden 1971*, s. 49–55. (Skrifter utg. av Nämnden för svensk språkvård 45.)
- Bergman, G. 1954. Nämnden för svensk språkvård. *Språkvård*, s. 1–31. (Skrifter utg. av Nämnden för svensk språkvård 11.)
- Busch-Steenberg, J. 1978. Nordisk TV – TV-Nordisk. *Mål & Mæle* 1978:2, s. 13–21.
- Celander, H. 1904. Språklig skandinavism. *Språk och stil* 4, s. 70–91.
- Celander, H. 1908. Danismer i nusvenskt ordförråd. *Språk och stil* 8, s. 201–250.

- Celander, H. 1914. Några danismer hos Snoilsky. *Svenska studier tillägnade Gustaf Cederschiöld*, s. 321–326.
- Galberg Jacobsen, H. 1973. *Sprogrøgt i Danmark i 1930erne og 1940erne*.
- Grünbaum, C. 1978. Språk i Norden – särskilt eller samnordiska? *Språkvård 1978–4*, s. 24–29.
- Grünbaum, C. 1979. Det nordiska argumentet i Svenska språknämndens rådgivning. *Språk i Norden 1979*, s. 66–78. (Skrifter utg. av Svenska språknämnden 66.)
- Gundersen, D. 1967. *Fra Wergeland til Vogt-komiteen*.
- Haugen, E. 1966. *Riksspråk og folkemål*.
- Hellevik, A. 1945. Nordisk målrøkt og norsk målreising. *Syn og segn 1945:4*, s. 97–111.
- Hellevik, A. 1946. Viktor Rydberg og norsk målreising. *Syn og segn 1946:9*, s. 385–402; *1946:10*, s. 458–464.
- Hellevik, A. 1948. Norsk Syn på den Nordiske Sprogsag. *Vort Nordiske Modersmål nr 1–2, desember 1948*.
- Hellevik, A. 1954. Norsk språkkodling – Norsk språknemnd. *Språkvård*, s. 53–70. (Skrifter utg. av Nämnden för svensk språkvård 11.)
- Hellevik, A. 1970. Utviklinga i norsk rettskriving etter Stockholms-møtet 1869. *Språk i Norden 1970*, s. 49–65. (Skrifter utg. av Nämnden för svensk språkvård 43.)
- Hellevik, A. 1971. Om påverknad på norsk frå andre nordiske språk. *Språk i Norden 1971*, s. 37–47. (Skrifter utg. av Nämnden för svensk språkvård 45.)
- Hellevik, A. 1979. A.O. Vinjes syn på språklig skandinavisme. *Språkform och språknorm*, s. 119–126. (Skrifter utg. av Svenska språknämnden 67.)
- Hellevik, A., & E. Lundeby (red.). 1964. *Skriftspråk i utvikling. Tiårsskrift for Norsk språknemnd 1954–1962*. (Norsk språknemnd skrifter 3.)
- Hellquist, E. 1929–30. *Det svenska ordförrådets ålder och ursprung*.
- Hjorth, P.L. 1972. Nabo-sprogene i den højere danske skole. *Språk i Norden 1972*, s. 25–43. (Skrifter utg. av Nämnden för svensk språkvård 47.)
- Holm, P. 1918. *Viktor Rydberg som språkreisare*.
- Hylén, J.E. 1913. Danismer hos Gustav av Geijerstam. *Språk och stil 13*, s. 162–200.
- Hylén, J.E. 1915–16. Danismer hos O.P. Sturzen-Becker. *Årsredogörelse för h.a.l. i Nyköping 1915–16*.
- Hylén, J.E. 1917. Ett nytt fång danismer. *Språk och stil 17*, s. 112–125.
- Hägg, G. 1980. Språk i administrationsområdet. I. Jonsson (utg.), *Språken i vårt språk*, s. 34–55.
- Hänninger, N. 1963. Nordiskt språksamarbete. *Nordiska språkfrågor 1961 och 1962*, s. 17–28. (Skrifter utg. av Nämnden för svensk språkvård 28.)

- Iversen, R. 1927. Noen svecismer i nunorsk riksmål. *Nysvenska studier* 7, s. 242–250.
- Karker, A. 1971. Om svensk og norsk indflydelse på moderne dansk. *Språk i Norden* 1971, s. 29–36. (Skrifter utg. av Nämnden för svensk språkvård 45.)
- Karker, A. 1976. Nordisk retskrivning – den ideale fordring præsenteret. *Språk i Norden* 1976, s. 39–84. (Skrifter utg. av Svenska språknämnden 58.)
- Karker, A. 1979. Det nordiske argument i Dansk Sprognævns rådgivning. *Språk i Norden* 1979, s. 57–65. (Skrifter utg. av Svenska språknämnden 66.)
- Knudsen, K. 1866. *Om tilnærmelse mellem Norsk, Dansk og Svensk*.
- Knudsen, K. 1881. *Unorsk og norsk, eller fremmedords avlønning*.
- Kofod, L. 1866. *Om Nordens sproglige enhed*.
- Lian, B.E. Problemer innen fagspråkene. *Språk i Norden* 1972, s. 89–93. (Skrifter utg. av Nämnden för svensk språkvård 47.)
- Linder, N. 1886. *Regler och råd angående svenska språkets behandling i tal och skrift*.
- Ljunggren, E. 1912. Bidrag till belysning af Levertins danismer. *Festskrift till K.F. Söderwall* 1912, s. 317–360.
- Ljunggren, K.G. 1946. Nordisk språkvård. *Språkvård och språkforskning*, s. 76–103.
- Lundeby, E. 1954. Samnorsk og samnordisk. *Språkvård*, s. 71–84. (Skrifter utg. av Nämnden för svensk språkvård 11.)
- Lönborg, S. 1935. Viktor Rydbergs resa i Norge. *Nordens kalender* 1935, s. 185–192.
- Mjöberg, J. 1967–68. *Drömmen om sagatiden*. I–II.
- Nicklin, E. 1972. Några tankar kring tekniskt terminologiarbete i praktiken. *Språk i Norden* 1972, s. 79–84. (Skrifter utg. av Nämnden för svensk språkvård 47.)
- Nissen, M. 1954. Den nordiske sprogrøgt i Danmark. *Språkvård*, s. 40–52. (Skrifter utg. av Nämnden för svensk språkvård 11.)
- Noreen, A. 1895. Om språkkriktighet. *Spridda studier*, s. 143–212.
- Noreen, A. 1903. Tala svenska – med svenskarna. *Spridda studier. Andra samlingen*. S. 64–74.
- Noreen, A. 1903. *Vårt språk*. I.
- Noreen, E. 1941. Nordisk språkgemenskap. *Svensk språkvård*, s. 10–53.
- Nygård, S. 1903. Rec. av Ad. Noreen. *Spridda studier. Andra samlingen. Dania X*, s. 189–192.
- Olsson, H. 1916. Danismer hos Per Hallström. *Språk och stil* 16, s. 91–131.
- Petersen, N.M. 1844–45. Den nordiske oldtids betydning for nutiden. *Annaler for nordisk oldkyndighed*.
- Petersen, N.M. 1845. Det oldnordiske sprog som undervisningsgenstand i de lærde skoler. *Fædrelandet*, nr. 2005–6.

- Rask, R. 1826. *Forsøg til en videnskabelig dansk Retskrivningslære.*
- Rothman, S. 1911. Danismer i Oscar Levertins språk. *Språk och stil* 11, s. 36-71.
- Rydqvist, J.E. 1874. *Svenska språkets lagar. V.*
- Sandvei, M. 1973. Våre nordiske grannespråk i norsk skole. *Språk i Norden* 1973, s. 27-32. (Skrifter utg. av Nämnden för svensk språkvård 49.)
- Selander, E. 1972. Terminologisamarbete i Norden - erfarenheter i Sverige. *Språk i Norden* 1972, s. 95-102. (Skrifter utg. av Nämnden för svensk språkvård 47.)
- Skautrup, P. 1953, 1968. *Det danske sprogs historie III, IV.*
- Skautrup, P. 1955. Dansk Sprognævn. *Nordiska språkfrågor* 1955, s. 58-63. (Skrifter utg. av Nämnden för svensk språkvård 16.)
- Spang-Hanssen, H. 1972. Teknisk terminologiarbejde i Danmark og Dansk Sprognævns rolle heri. *Språk i Norden* 1972, 73-78. (Skrifter utg. av Nämnden för svensk språkvård 47.)
- Stang, E. 1936. Et blad av de nordiske rettskrivningsreformers historie. *Nordens kalender* 1936, s. 59-68.
- Storm, J. 1898. Ibsen og det norske Sprog. *Henrik Ibsen Festskrift*, s. 147-205.
- Ståhle, C.I. 1970. Det nordiska rättstavningsmötet 1869 och hundra års svensk rättstavning. *Språk i Norden* 1970, s. 5-36. (Skrifter utg. av Nämnden för svensk språkvård 43.)
- Tegnér, E. 1874. Språk och nationalitet. *Svensk tidskrift.*
- Thoresen, A. 1979. Prinsipper for Norsk språkråds rådgivningsarbeid. *Språk i Norden* 1979, s. 28-33. (Skrifter utg. av Svenska språknämnden 66.)
- Ullstad, E. 1973. Grannspråksundervisningen i svenska skolor. *Språk i Norden* 1973, s. 33-50. (Skrifter utg. av Nämnden för svensk språkvård 49.)
- Vinje, F.-E. 1968. *Moderne norsk.*
- Vinje, F.-E. 1972. *Svecismer i moderne norsk.* (Norsk språknemnd skrifter nr. 9.)
- Wennerberg, J. 1952. *Teknikens språkvårdsfrågor.* (Skrifter utg. av Nämnden för svensk språkvård 9.)